

JAKAB BÁLINT MIHÁLY

AZ ŐRSÉGI REFORMÁCIÓ ELSŐ ÉVTIZEDEI

A kor, amelyről szó lesz, a reformáció kezdete a 17. század első harmadáig, a táj pedig az a végvidék, ahol a honfoglaló magyarok három gyeplétszerben építették ki a nyugati védelmi területet, az Őrvidéket. A megnevezés ugyan változik az idők folyamán, de az egykori Felső-Őrvidék, amely a Pinka völgyének előterében Borostyánkőttől Németújvár irányába hivatott védeni a határokat le a Rábáig, attól délre az Alsóország, amely a Szala patak átereszes természeti adottságaira épített, valamint az innen szétágazó déli ún. belsőgyepű, amely a Kerka patak mocsaraira támaszkodva Göcsejig, lefelé pedig a Muráig építette a Magyar Királyság védvonalait.¹ A 16. századra ezt a területet kettős nyomás alatt nyugatról német, délről pedig a török elől menekülő szláv elemek vegyítik, így a reformáció is ezt a három népet érinti ezen a tájon.

A Dunántúlon a reformáció megjelenéséről szóló első híradás 1522-ből, Sopronból való.² Két évvel később, 1524. október 24-én Budán keltezett II. Lajos király rendelete, amelyben utasítja a soproni városi tanácsot a lutheri tévelygések megakadályozására és Luther könyveinek elégetésére.³ 1526 elején a király elismeréssel nyugtázza, hogy a soproni városi tanács a rendeletének eleget tett, ugyanakkor június 26-án már azt a parancsot küldi, hogy a lutheranizmusért fogságba vetett Szabó Vid polgárt, ha megtér, kezesség mellett bocsássák szabadon.⁴ II. Lajos felesége, Mária királyné rokonszenvezett a reformáció tanaival, de igazán a mohácsi vész okozta három részre szakadása az országnak gyorsította meg a reformáció terjedését, mindegyik országrészben sajátos ízt adva annak.

A nyugati részek 1600-ig a királyi Magyarország osztatlan területei voltak, 1600-ban a török elfoglalta Kanizsa várát végvárrá téve azt a Balaton-

¹ PATAKY László: *Az Őrségi Református Egyházmegye története*, Szabad Tér Kiadó, Budapest, 1992, 6–8. p.

² *A reformációtól napjainkig. Evangélikus gyülekezetek, egyházmegyék, kerületek a Dunántúlon I.*, szerk. vezetője Keveházi László, Nyugati (Dunántúlis) Evangélikus Egyházkerület Győr, 2011, 14. p.

³ THURY Etele: *A Dunántúli Református Egyházkerület története*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 1998, 24. p.

⁴ *Uo.*, 25. p.

Székesfehérvár–Tata–Esztergom vonalon egy keskenyebb-szélesebb szabad területet hagyva a királyi végvárok vonala között. Ugyanebben az évben behódoltak a töröknek az Őrség falvai is, ami azt jelentette, hogy kettős adózás terhe szakadt rájuk, a töröké és a formálisan területén joghatóságot gyakorló Magyar Királyságé, ami a magyar végvárok német katonaságának e településeken történő fosztogatását jelentette.

A reformáció terjedését vándorprédikátorok indították, de pártfogói kezdetektől ezen a vidéken a birtokos főurak voltak: Sárváron és környékén a Nádasdyak, németújvári központtal a Batthyányak, a zalai részeken pedig az alsólendvai Bánffyok és a felsőlendvai Széchy család, a Muraközben pedig Zrínyi György, a szigetvári hős, Zrínyi Miklós fia. A főurak szerepe azért is fontos, mert ők voltak, akik hívták és támogatták a lelkészeket a birtokaikon. A reformáció megjelenésével született a *cuius regio eius religio* elve, amely a Habsburgok ellenreformációs törekvéseiben játszik majd főszerepet.

Az előbbi megállapítást finomítva az igazság mégiscsak az, hogy a reformáció kezdetben *fű alatt* kúszott be, a nyugati egyetemeken tanuló diákok hozták magukkal, s ennek hatása aztán átterjedt a katolikus papságra. Ékes példája ennek az a Dévai Bíró Mátyás, aki Krakkóban tanult, Bodrogekő várában káplánkodott, buzgó katolikus, de 1529–1530-ban Wittenbergben folytatott tanulmánya idején Melancthon Fülöp hatására a reformáció követőjévé szegődött és szószólójává lett először Szapolyai János budai udvarában. Onnan érkezett 1535-ben Sárvárra, Nádasdy Tamás udvarába, ahonnan közel egy évig járta a Rába és Balaton vidékét, azaz a Dunántúlt, ahol rendkívül nagy hatást fejtett ki. Bod Péter írta róla: „Az első a magyarok közül, aki a reformáció hajnalán az evangéliumot Magyarországon körbehordozá.” Vele majdnem egyidőben jelent meg Nádasdy Tamás udvarában egy halk szavú tudós ember, Sylvester János, aki Abádi Benedek segítségével kiadta az Újszövetséget 1541-ben magyarra fordítva, amelyet aztán megküldött a győri püspökség területén lévő vasi és zalai plébániák papjainak az í-ző nyelvjárásban megírt első magyar ídomértékes verseléssel ellátott előszóval. Sárváron tartózkodott Macarius József is, aki Bullinger Henrikkel, a II. Helvét Hitvallás szerzőjével levelezett.⁵

A Batthyány család első protestáns tagja Boldizsár (1543–1590) volt, aki Bécsben és Padovában tanult. II. Ferenc francia király udvarában tartózkodott, amikor szemtanúja lett a francia reformátusok, a hugenották üldözésének, aminek hatására református hitre tért, hazatérve pedig Németújvárt kora reformációs szellemi központjává tette. Felesége az ugyancsak protestáns Zrínyi Dorottya, a szigetvári hős leánya, két lányukat is a kor két nagy református főúri családjába adták férjhez. Egyiket Enyingi Török István, másikat a szintén helvét irányt támogató Széchy Tamás vette feleségül. Fia, Batthyány

⁵ PATAKY: *i.m.*, 13. p.

Ferenc (1573–1625) folytatta munkáját. Több nyelven beszélő, minden évben két diákot külföldi tanulmányokban támogató nemes volt, aki a Bocskai-féle felkelés idején is császárhű maradt, amiért megkapta Körmentet birtokul annak ellenére, hogy a Stájerországból elűzött német és horvát protestánsokat befogadta birtokára.

A reformáció terjedését iskolák jelzik. Ilyenek voltak Körmenten, Sárváron, ahol az Újszövetség-fordító Sylvester János és a későbbi református püspök Beythe István is tanított, jó iskolája volt Kőszegnek és Alsólendvának, a Bánffyak támogatásával. A tanítás leghatékonyabb eszközei a nyomtatott könyvek, a magyarra fordított Újszövetség, káték, hitvallási iratok voltak. Alsólendván működött a lengyel születésű református Hofhalter György nyomdája, amelyet Bánffy László Miksa császár utasítására elűzött. Ő a Mura másik oldalára költözve a Zrínyiek nedelicsi birtokán felállítva szolgálta tovább a reformáció ügyét. Vándornyomdát működtetett Manlius János, aki Laibachból (Ljubljana) költözve a Batthyányak, Zrínyiek, Nádasdyak birtokán tevékenykedett, Németújvár, Varasd, Monyorókerék, Németkeresztúr, Sárvár, halála után, özvegye újbóli férjhezmenetelét követően Csepregen. Ez a nyomda szlovén, német és magyar nyelvű kiadványokat adott ki,⁶ a nyomdász a terjesztést is vállalva és az abból való hasznot magáénak tudva. Egyházmegyénk területén a reformáció ügyében Beythe István református püspök 7 könyvét adta ki, többek között négykötetes Postilláit, fiának, Beythe Andrásnak két könyvét, Pathai István szintén későbbi püspök sákramentumokról szóló könyvét, Magyar István prédikátor, Zvonarics Mihály későbbi lutheránus püspök könyveit. A teljesség igénye nélküli felsorolás jelzi, hogy a reformáció milyen szellemi pezsgést hozott erre a vidékre.

A reformáció híveit ebben az időben következetesen protestánsoknak nevezték, hiszen a reformáció két ága csak a 16. század végén vált ketté ezen a vidéken. Az egyházi szervezet keretét az ún. confraternitások alapozták meg, amelyet aztán az egyházmegyék megszervezése követett. Hét egyházmegyébe szerveződtek kezdetben, amelyekből a szétválást követően három református egyházmegye alakult: a németújvári, körmentei és vízlendvai.

A kialakult egyházmegyéket Batthyány Boldizsár és Nádasdy Ferenc védelme alatt 1576-ban a hegykői zsinaton szervezték egy superintendentiába, azaz püspökségbe, amelynek püspökéül Szegedi Mátét, a baranyai Kálmán-csásról 1550 táján Sárvárra érkező lelkészt választották meg. Zvonarics Mihály lutheránus esperes szerint a zsinaton már ekkor jelen voltak a kálvini tanok követői, csak ekkor még „moccanni sem mertek”.⁷ A zsinat kötelezővé

⁶ SENNOWITZ Adolf: *Manlius János. Adalékok a magyarországi nyomdászat és könyvkereskedelem történetéhez*, Pallas Részvénytársaság Nyomdája, Budapest, 1902 (hálózati verzió a Magyar Elektronikus Könyvtárban: <http://mek.oszk.hu/10000/10065/10065.htm>, letöltve: 2017. 02. 28.).

⁷ PATAKY: *i.m.*, 19. p.; *A reformációtól napjainkig*, 18. p.

tette a *Confessio Augustanát*, tanításban pedig az evangéliumokat. Ugyanebben az évben fogadták el a *Hercegszöllősi kánonokat*, amely a baranyai egyházak hivatalos hitvallása lett és a kálvini úrvacsorátant rögzítette. Ez néhány év múlva hatással volt a II. *Helvét Hitvallás* debreceni elfogadásával és Huszár Gál által a Pápán 1577-ben magyarra fordított és kinyomtatott *Heidelbergi kátéval* együtt az itteni reformációra is. Szegedi Máté halálát követően Beythe Istvánt választották az egyházkerület püspökévé az 1585. július 25-én tartott hegyfalui zsinaton. Beythe Wittenbergben tanult, hazatérve tanítóskodott, megfordult Alsólendván, majd Sárváron, 1574-ben soproni magyar lelkésznek választották, két évvel később már Németújváron volt, a Batthyányak udvari lelkésze lett haláláig. Püspöksége első ténykedése egy kánongyűjtemény összeállítása volt, amelyet az 1587. csepregi zsinat elfogadott március 12-én.⁸ A 27 pontba foglalt törvénygyűjtemény a lelkészek és iskolarektorok szolgálatára, javadalmazására és gyülekezeti élet jó rendjére vonatkozott. „2. Saját egyházán kívül senki se futkározzon, se sarlóját a más vetésébe ne vágja, nehogy többi szolgatársait semmibe se véve, lenézzék híveik. Ha valaki másként tesz, azt büntesse meg a saját esperese 3 forintra, amit a zsinat idején a közélélmezésre kell fordítani.” A kánongyűjtemény kerülte a hitvallásosság kérdését és nem beszélt az úrvacsoráról sem, amiért az Ágostai Hitvallás hívei Nádasdy Tamásnál panaszt tettek, és kérték, hogy a püspök nyilatkozzon a hitvallásosság kérdésében. Az előzményhez tudni kell, hogy ekkorra Németországban megmerevedett a lutheránus álláspont. 1560-ban meghalt Melanchton Fülöp, aki Luther mellett a német reformáció legnagyobb alakja volt, és a kálvini úrvacsorátant vallókkal békés megoldásra törekedett. Luther halála után bizalmatlanság vette körül úgy a katolikusokkal, mint a svájci reformációval folytatott dialógusa miatt. A megmerevedett álláspontot az 1577-es *Formula Concordiae* megjelenése jelentette, amely lezárta a párbeszéd lehetőségét. Feltehetően ez tükröződött az 1587-es zsinatot követő belső feszültségekben, amelynek megoldására, vagyis Beythe püspök színvallására 1591. június 2-ára zsinatot hívott össze Nádasdy Tamás Csepregre, amelyen hitvitára került sor, és amelynek másnapján a püspök és fia, Beythe András elhagyták a zsinatot. Ez jelezte a törést is egyben. A helyzet nem felelt meg sem a sárvári főúr, sem a püspökkel szemben állók várakozásának, amit jelez, hogy az 1595-ös meszlени zsinatra elkészült a *Meszlени concordia* (megegyezés), amelyben a felek vállalták, hogy a keresztyének sem lutheránusoknak, sem kálvinistának stb. nem nevezik magukat. Ez nem került aláírásra, tervezet maradt. Ezt követően Beythe István Németújváron kiadott sákramentumokról szóló könyvecskéjében a kálvini úrvacsorátant vallja. Joghatóságát kétségbe nem vonták, de igénybe sem vették, ugyanakkor a lutheránusok nem választottak püspököt

⁸ Teljes szövegét L.: THURY: *i.m.*, 87–89. p.

Beythe haláláig, 1612-ig. Ennek okát van, aki az apostoli *successio* tanában, van, aki az életfogytig szóló püspökválasztásban és van, aki személye iránt nagy tiszteletben látja.⁹

1612-ben a lutheránusok püspöke a legidősebb esperes (*senior primarius*), Klaszekovich István (1545–1620) lett. Megválasztásáról nem tudunk közlelbit.

A *Formula concordiaet* alá nem író lelkészek Körmenden 1612. június 19-én zsinatot tartottak, ahol Pathai István rohongi lelkészt választották meg püspöknek. Ezen a zsinaton szentelték lelkésszé Kanizsai Pálfi Jánost, aki a későbbi zsinatokról feljegyzéseket készített, illetve jegyzőkönyveket vezetett, és aki a dunántúli reformátusoknak ugyancsak püspöke lett. Ez a dátum egyben az önálló Dunántúli Református Egyházkerület születése is, ami csupán a jogi formáját nyerte el ekkor, de története, mint láttuk, korábban kezdődött.

A dunántúli protestánsok életében a felívelés református oldalon a Batthyányak harmadik nemzedékéig tartott, Batthyány Ádám (1610–1659) 1629-ben Pázmány Péter hatására katolikus hitre tért, amiért egy évvel később grófi címet kapott a császártól. A reformátusokat pedig rövid határidővel igyekezett eltávolítani birtokairól. A püspök Pathai István télvíz idején kényszerült elhagyni nemcsak Németújvárt, hanem a Dunántúlt is, Belényesben lett lelkipásztor haláláig. Batthyány Ádám, akinek rendelete megsemmisítette a birtokain lévő német és horvát nyelvű protestáns gyülekezeteket, királyi kamarási címig jutott, a hagyomány szerint egyik vármegyei gyűlésen történő kirohanása után,¹⁰ miszerint „az összes reformátust ki kellene irtani”, a gyűlésről kifelé jövet a szombathelyi vármegyeház lépcsőjén halálos szélütés érte 49 évesen. A lutheránusok a Nádasdyak negyedik nemzedékében éltek át ugyanezt, Nádasdy Ferenc (1625–1671) 1643-ban katolizált, hogy megkaphassa feleségül Esterházy Miklós nádor leányát, Júliát. Ezt követően a birtokán élő protestánsok története rohamosan haladt az árvaság felé. De ez már egy másik történet.

Magyarország lakosságának 90%-a a 17. század első évtizedeire protestánsá lett. Ami ezután történt, talán szellemtörténeti magyarázatul szolgál a magyarság történetének későbbi alakulásához. Pataky László kercaszomori lelkész a ma ismert őrségi gyülekezetek mellett 74 eltűnt református gyülekezetet említ, amely közösségek lelkészeinek nevét megőrizték a jegyzőkönyvek az utókornak. Két gyülekezet *articularis* helyé vált, Kustánszeg Zala vármegyében és a Rábától délre, Felsőőr pedig az attól északra élő Vas vármegyei reformátusok számára. Három egyházközség, Ivánc és csatolt részei, Zalaszentgrót, valamint Vép túléltek az ellenreformáció borzalmaiból, de annyira meggyengültek, hogy nemcsak önállóságukat nem tudták visszaszerelni, hanem a 18. század közepére megszűntek létezni.

⁹ Vö. *A reformációtól napjainkig*, 19. p.

¹⁰ *A protestáns Batthyányak*, Körmend, 2005.

A gyülekezetek megsemmisülésében a főúri családoknak ugyanakkora része volt, mint a reformáció elterjedésében. A harmadik-negyedik nemzedékben történő (re)katolizáció már a Habsburg birodalmi érdekszférában való helyezkedést jelentette, illetve a változó politikai viszonyokhoz való alkalmazkodást, amely főúri családok Magyarországon a török hódoltság utáni időkben az új birtokrendezés egyik haszonélvezői lettek. A református gyülekezetek megsemmisítésének a magyarságra mint népelemre nézve voltak tragikus következményei a nyugati országrészben, hiszen vagy elűzték őket, vagy olyan mértékben telepítettek rájuk más nemzetiségű és nyelvű jobbágyokat, aminek következménye a kényszerű asszimiláció lett.

Nos, a végén, mert a reformáció 500. évfordulójának megnyitóját ünnepeljük – vagyis teológiai fogalmazásban annak bizonyosságát, hogy eddig megőrzött minket Isten –, visszanézünk azokra, akiknek egyéni érvényesülésük és hatalmi érdekük alakítani látszott a történelmet, a Batthyányak, Nádasdyak, Bánffyak, Zrínyiek, sőt a Habsburgok hol vannak, és hol az a nép, amelynek szenvedése átörököltette és megőrizte a hitet? A kérdésre válaszul bizonyosan mondhatjuk: „Mert mindaz, ami a világban van – a test kívánsága és a szemek kívánsága és az élet kérkedése –, nem az Atyától van, hanem a világból. A világ elmúlik és annak kívánsága is, de aki Isten akaratát cselekszi, megmarad örökké.” (1Ján 2, 16–17)

Toldalék, avagy helyzetkép a mai őrségi reformátusságáról

Ha azt mondjuk, hogy az ellenreformáció otthagya nyomát ezen a régión, alig mond valamit annak, aki nem ismeri közelebbről a tájegység történetét. A Batthyányak, Nádasdyak, Erdődyek, Bánffyak, illetve a kisebb birtokokkal rendelkező főurak későbbi protestáns üldözése az egykori Vas és Zala vármegyék területéről majdnem teljeséggel kiirtotta a vidék református és evangélikus lakosságát, átrajzolva ezzel a vidék etnikai térképét is. A városokban a német nyelvű polgárság, a falvakon pedig a birtokos nemesség tudott ellenállni, akik egzisztenciálisan nem függtek a főúri hatalom kiszolgáltatottságától. Így maradhatott a Kemenes alján magyar evangélikus tömb, a reformátusság pedig nemesi kiváltságaiban a Felső-Őrségben, szigetként Felsőőrön (ma Oberwart, Ausztria), a Sorok patak mentén, illetve Körmen-den és környékén, az egykori Alsó-Őrségben, amit ma Őrségként ismerünk, valamint Göcsejben, az egykori Zala vármegyében.

Felső-Őrség egyetlen megmaradt református települése Felsőőr, Ausztria legnagyobb református gyülekezete. Árpád-kori település, mely a Pinka-völgyi magyarság elfogyása következtében a régió magyarságának központja lett. 1552 után a reformáció győzött, a szétválást követően a helvét irányhoz

csatlakozott a gyülekezet.¹¹ Templomuk a mai katolikus templom helyén volt, legújabb kori kutatások több református emléket, többek között prédikátorok sírhelyeit tárták fel. Az ellenreformáció idején a Rábától északra levő Vas vármegyei gyülekezetek *articularis* helye volt, ahol lehetőség volt nyilvános istentisztelet tartására, illetve a sákramentumok kiszolgáltatására. 1673-ban elvették templomukat, de a Thököly-felkelés következtében 1681-ben összehívott országgyűlésen már név szerint említik, mint olyan helyet, akiknek „visszajár” a templom. Felsőőr 1683. július 14–17. napjaiban nyerte vissza vallásszabadságát. „Georgius Böytös Parochus Öriensis Batthyány Kristófnak 1683 jul. 14. Szalonak. Én mindez ideig bírtam az Őri Plebaniát a Templommal egigyütt, most már erőttlennek látom magamat Annak megtartására, de ugyan mégis emberséges emberek tettése szerént Ngd. híre nélkül nem akartam ez eránt semmit sem mívelnem. Valamit azért Ngd. parancsol Kglmes Uram, azt cselekszem, és a kulcsokat a kezekben adom őri Uraimnak. A meglévén kérem az I(ste)nért Ngdt Klmes Uram, méltóztassék Ngd mellettem lenny és pártomat fogny, amennyire az igazság kívánnya, hogy amenny ideig en az őri Uraimnak Plébánussuk voltam, Ugymint a Prédikátor odajövetelég, anny időre való fizetésem mostani gabonáimmal és szénámmal, mely háznál vagyon, el ne vesszen tőlem” (Batthyány-levéltár, Missilles 7624). Három nappal később, 1683. július 17-én ugyancsak Batthyány Kristófhhoz íródott: „Ngs Kglmes Uram, nem várhatták el az őriek a Ngd levelemre adott kegyes resolutioját noha sokat kértem őket, hanem azonban kulcs nélkül meghágván beszállottak a Templomban” (Batthyány-levéltár, Missilles 7625).¹²

Anyagilag mindmáig erős gyülekezet, amelyiknek sorsa a trianoni döntés következtében sajátos irányt vett. 1922. augusztus 9-én a burgenlandi tartományi kormány közölte a gyülekezet vezetőségével, hogy a magyarországi református egyházzal való kapcsolatát megszüntnek tekinti és hivatalosan a Bécsi Református Szuperintendenciához tartozik. Az Anschlusst követően iskoláját elvették, a magyar tanítási nyelvet beszüntették. 1990-ig a nyugati emigráció gyülekezetei közé tartozott, noha lelkipásztora, Gyenge Imre Ausztria német nyelvű rádióadásainak, illetve a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adásai egyik legismertebb evangelizátoraként volt ismert. A gyülekezet jogi státusza nem változott, az utóbbi 25 évben átjárható határok, illetve az anyaországgal való kapcsolattartás sem tudta feltartóztatni az asszimilációt. Jelenlegi lelkésze magyar, de a jövőre nézve bizonytalan a

¹¹ PATAKY: *i.m.*, 174. p.

¹² A felsőőri reformátusság történetét Gueth Sándor, a gyülekezet lelkipásztora írta meg elsőként és 1873-ban Szombathelyen jelent meg *A Felső Eöri Evang. Egyház Története* címmel. Dr. Gyenge Imre (1953–1991 között a gyülekezet lelkésze, az ausztriai reformátusok szuperintendense [püspöke]) 1975-ben doktori dolgozatként megírta a felsőőri reformátusság legújabb kori történetét.

gyülekezet helyzete nemcsak a nyelvi váltást, hanem a fogyatkozó létszámot tekintve a református identitást illetően is.

Az egykori Felső-Őrség református gyülekezetei a 20. század elején keltek új életre. Az iparosodással, vasútfejlesztéssel, illetve a hadsereggel jelentős létszámú reformátusság került a nyugat-magyarországi részekre. Az első világháború vesztesége következtében a városokban erős közösségek jöttek létre különösen az elszakított területekről menekültek révén. Így alakultak gyülekezetek Kőszegen (szervezetten 1933-ban, önálló jogi státusszal 1942-ben), Celldömölkön (1930-ban fiókegyházközség, 1946-tól önálló jogi státuszú), Sárváron (1930-ban szervezett, 1939-től önálló státusszal), illetve Szombathelyen (1869-ben közösen az evangélikusokkal Szombathelyi Első Protestáns Gyülekezet néven, 1928-tól önálló státusszal).

Ennek a területnek ősi, azaz reformáció korabeli gyülekezetei az egykori kismemesi falvak: Egyházasrádóc, Rádóckölked, illetve az ún. Sorok-mellék: Sorokpolány, Sorkikápolna, Sorkifalud és az elnéptelenedő Gutaháza (ma Rábatöttös része). Ugyancsak ehhez a régióhoz tartozik a Batthyányak központi fészkeinek számító Körmen, illetve a Rába mentén Magyarszecsőd, Molnarszecsőd, Egyházashollós, Hidashollós (Körmenet kivéve mind elnéptelenedő települések).

Az egykori Alsó-Őrség, a ma ismert Őrség települései az Őrségi Egyházmegye legősibb gyülekezetei. Központja Őriszentpéter, amelyiket a reformáció helvét ágához csatlakozva a németújvári egyházmegyébe osztottak be. Csatolt egyházrészei Szalafő, illetve a később önállóvá váló Dávidháza, Senyeháza és Órbajánháza (ma több településrészt egyesítve Bajánsenye néven). Kezdetben az Árpád-kori templomot használták, majd annak elvétele után önálló templomot épített a gyülekezet, amihez a 19. század közepén a ma is látható díszes tornyot hozzáépítették. Társegyháza Szalafő, önálló temploma az őrési öntudatot jelzi, szerez településszerkezete révén pedig az Őrség legvonzóbb turisztikai célpontja. A Szala (alsóbb folyásánál Zala) patak, illetve a Kerka mentén csoportosulnak az őrési református gyülekezetek: Kercaszomor, amelyik egykor a legnagyobb kiterjedésű joghatósággal rendelkező gyülekezete volt az egyházmegyének, csatolt részei: Gödörháza, Magyarszombatfa, Velemér, különálló a már említett Bajánsenye, amelynek szórványai Zala megyéig érnek, Kisrákos és Nagyrákos, Szaknyér, Viszák, Csöde, Ispánk és Szatta. Ugyancsak e régió része a Zala megyéhez tartozó Szentgyörgyvölgy és szórványai. Temploma egyedülálló az Őrségben kazettás mennyezetével. A térség első tragédiája itt is Trianon volt, néhány települést, egyházi szórványt elcsatoltak az Őrségtől, az egykori jugoszláv királysághoz (ma Szlovénia). Ezek a települések Szécsiszentlászló (Motvarjevci), Kisszerdahely (Središče), Csekefa (Čikečka vas), Kapornak (Krplivnik) és a mai napig csak magyar névvel rendelkező csatolt része Domafölde, valamint Pártosfalva (Prosenjakovci). Ez utóbbihoz számolják a Szlovéniában szétszó-

ródott, de még az egyházához ragaszkodó reformátusokat csakúgy, mint az egykori Zala vármegyéhez tartozó Alsólendvát, ahol ugyancsak élnek szóróvány-reformátusok. A mai Szlovénia területén kb. 200 református él, akiket egy lelkész gondoz, ő egyházzal a Magyarországi Református Egyházhoz tartozik és az Őrségi Egyházmegyébe van belebelezve.¹³

Végül említsük meg az Alsó-Őrség egyetlen igazán városi gyülekezetét, Szentgotthárdot, amelyik 1947 óta önálló gyülekezet, templomot épített és önálló lelkészi státusza van.

Az Őrségi Egyházmegye harmadik tájegysége a Zala megyéhez tartozó Göcsej, illetve a megyeszékhely, Zalaegerszeg. A városban a 20. századig alig voltak reformátusok, 1900-ban történt az első szervezés, 1910-ben anyaegyházzá vált, a várostól kapott telken 1942-ben építették fel a ma is látható templomot.

Az ősi gyülekezetek ezen a részen Göcsejben vannak, Becsvölgye és csatolt részei, Kustánszeg, Csonkahegyhát, Barabásszeg, Pálfiszeg, Milejszeg.

Az Őrségi Református Egyházmegye gyülekezeteinek súlypontja a lélekszámváltozás okán többnyire városokba helyeződött, különösen a két megyeközpont erős, amelyek a reformátusság összlétszámának közel felét adják. Legnagyobb gyülekezet Szombathely, öt követi Zalaegerszeg. A legutóbbi népszámlálás szerint 11 854-en vallották magukat reformátusnak az egyházmegyében, a nyilvántartottak száma 7728 fő. Tizenhét anyaegyházközségben két megye területén szétszórva élnek a reformátusok.¹⁴ Területileg a legnagyobb, lélekszámában a legkisebb református egyházmegye Magyarországon.

További felhasznált, a jegyzetekben nem hivatkozott irodalom

BÍRÓ Sándor – BUCSAY Mihály – TÓTH Endre – VARGA Zoltán: *A magyar református egyház története*, Kossuth Kiadó, Budapest, 1949.

BUCSAY Mihály: *A protestantizmus története Magyarországon 1521–1945*, Gondolat Kiadó, Budapest, 1985.

A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai I, 1526–1760, Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2009.

S. SZABÓ József – Dr. RAVASZ László – Dr. SIDÓ Zoltán – Dr. IMRE Sándor – Dr. IHRIG Károly – Dr. BALTAZÁR Dezső – CZEGLÉDY Emánuel: *A protestantizmus Magyarországon*, Bethlen Gábor Szövetség, Budapest, 1928.

¹³ Adatközlő a Szlovéniai Keresztyén Egyház lelkészeként szolgáló Bódis Tamás.

¹⁴ Az Őrségi Református Egyházmegye 2015. évi adattári jelentéséből vett adatok.